ఆత్మసమర్పణ

శ్రీమతి పోలాప్రగడ సత్యకళాదేవిగారు

౧

మండువేసవికాలము. రోహిణి కార్తి. మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంటలు కావస్తోంది. చలపతిరావు సావిట్లో మంచంమీద పడుకుని భగవద్గీత చదువుకుంటున్నాడు. అరవై సంవత్సరా లుంటాయి. నెరిసి పోయిన చిన్నపిలక చివరముడివేసుంది. పొడుగ్గా పెరిగిన గెడ్డం. గెడ్డంలో మాత్రం లెక్కకి ఒకటి రెండు నల్లవెంట్రుకలు కనపడతాయి. ముడతలు పడ్డ నుదుటిమీద గంధాక్షతలు బొట్టు పెట్టుంది. సులోచనాలకు ఒకవైపు తాడు కట్టుంది.

"యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత!
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం॥
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే॥"

అని పైకి తడుముకుంటో చదువు తున్నాడు. ఎందుకోకాని అప్పుడప్పుడు గుమ్మంవైపు చూస్తున్నాడు. పుస్తకం పక్కని పెట్టి, 'అమ్మాయీ! కాసిని మంచితీర్థం తెచ్చిపెట్టవే' అని కేక వేసేసరికి, నలభై సంవత్సరాలలోపు పూర్వసువాసిని లోపల్నుంచి రాగిచెంబుతో మంచినీళ్ళు తీసుకొచ్చి యిచ్చింది. 'అమ్మా సుబ్బూ! నువ్వింకా మడి విడవలేదుటే? అన్నాడు.

సుబ్బు—ఏదీ- నాన్నా! రామం పొద్దున్న పోయిన పోవటం ఇప్పటి కింకా అన్నానికి రాలేదు. అత్తయ్యకీ పిల్లాళ్ళకి అన్నం పెట్టాను. నేను వాడికోసం కనిపెట్టు కూర్చున్నా.

చల—అయ్యో! ఇంకా రాలేదూ? ఈచెవిగాడ్పు ఆచెవికి కొడుతూంది. చద్దన్న మైనా తిన్నాడా-వాడు?

సుబ్బు—ఇవాళ చద్దన్నం మిగల్లేదు. పోనీ కాసిని గింజేసి వండిపెడతానురా నాయనా అంటే, ఏదో పనుందని తొందరగా వెళ్ళిపోయాడు.

చల—ఎండాకాలంలో సుఖపడతారు గదా అని సెలవ లిచ్చినా మనవాడికి కష్టపట్టం తప్ప దాయెను! బడి వున్నరోజులే నయ మనిపిస్తున్నాయి. ఏవో రెండుముక్కలు చెప్పొచ్చి పదిగంటల కింటి కొచ్చేవాడు. ఇప్పు డావున్న గోడూ చెడింది.

సుబ్బు—గాంధీగా రేదో చెప్పారని 'అవూబిలో దిగి పోయాడు. మనమాట వినిపించుకుంటున్నాడా యేమన్నానా!

చల—ఏమిటో - రొపడిపెట్టి వాడి కానందం. పోనిద్దూ. వాడి కేమీ తెలిసి లేకుండా సంసార బాధ్యతంతా వాడినెత్తినే పడిపోయింది. సెలవల్లో నైనా వాణ్ణి ఖులాసాగా తిరగనియ్య. వట్టప్పుడు లేనే లేదు. నలుగు రైదుగురి పొట్టలూ వాడి రెక్కలమీద ఆధారప డున్నాయి. నే నుండీ కూడా ప్రయోజనం లేకుండా పోయాను, అని అంటూవుండగా చలపతిరావుగుంటలుపడ్డ కళ్ళు నీళ్ళతో నిండి పోయినాయి.

సుబ్బు—వూరుకో నాన్నా! నీకు మతే మన్నా పోయిందా యేమిటి? మొగపిల్లాడు కుటుంబపోషణ చెయ్యటం యివాళ కాకపోతే రేపైనా నేర్చుకోవలిసిందే. దైవం చల్లగా చూసి వాడి కడుపున నాలుక్కాయలు కాస్తే పెద్దసంసారం అవదూ? ఇప్పట్నుంచీ యీమాత్రం ప్రయోజకత్వం వుండటం మంచిదే.

చల—అమ్మా! గోపాలా న్నయినా పంపించవే. పిల్చుకొస్తాడు.

సుబ్బు—ఎక్కడికని పంపించనూ? ఎక్కడి కెళుతున్నావురా అని నే నడిగినా చెప్పకుండా వెళ్ళి పోయాడు.

చల—అదుగో! మాటలోనే వచ్చాడు. నాయినా! వెయ్యేళ్లాయుర్దాయం. ఇంతపొద్దెక్కిందాకా రాలేదేం-నాయనా?

రామారావున కిరవైమూడే ళ్ళున్నాయి. కొంచెం పొడగరి. దృఢమైన శరీరం. సామాన్యమైనరూపం. క్రాపింగ్ (Cropping) తల. ముఖమంతా చెమటబిందువులతో నిండి యెండకొట్టుంది. పైమీది ఖండువా తలుపుపైన వేసి తల్లి తీసు కొచ్చి యిచ్చిన చల్లనినీళ్ళు ముఖంపైనీ కాళ్ళపైనీ పోసుకుని తాతగారి మంచందమీదకువచ్చి కూర్చున్నాడు.

చల—(లేచి కూర్చుని రామారావు తలపైని నిమురుచు) నాయనా! ఎండకొట్టి పోయావురా. ఇంత సేపటిదాకా యేం చేస్తున్నావురా?

రామా—కొన్ని అవసరమైన పనులు చూసుకుని కొట్టుదగ్గిర పికెటింగ్ (PicKetting) చేస్తూ కూర్చున్నా. నా డొచ్చేదాకా కూచోవ్వలసొచ్చింది. అంచేత ఆలస్య మయింది.

చల—నాయినా! ఎండలో గిరత్తుతుందిరా యిలా తిరిగితేనూ. నీమీద ప్రాణాలు పెట్టు కున్నాం. రవంత వొళ్ళు వెచ్చబడితే దిక్కూ మొక్కూ మన కీల స్త్రీలో. పోనీ గాని, లోపలి కెళ్లి అన్నం తినిరా. ఆతర్వాత మాట్లాడు కుందాం.

రామారావు చొక్కా విప్పి లోపలి కెళ్ళాడు. చలపతిరావు ముక్కుపొడుం ఒకపట్టు పీల్చి, చిటికేసి, మరకలతో నిండిన అంగోస్త్రంతో తుడుచుకుని పక్కమీదికి మెల్లిగా వొరిగాడు.

"భక్తాపాయభుజంగగారుడమణీ"

అన్నశ్లోకం మెల్లిగా చదవటం ప్రారంభించాడు. ఒక్క నిముషంలోనే కళ్ళు మూతలు పడిపోయి చిన్న గురక ప్రారంభించాడు. పది పదిహేను నిముషాలవరకూ అలా నిద్రపోతూవున్నాడు. ఇంతలోకే రామారావు లోపల్నుంచి చేతు లంగోస్త్రంతో తుడుచుకుంటూ సావిట్లో కొచ్చి గోడపక్కని చాపమీ దొచ్చి కూచుని, 'గోపాలం! చెక్కముక్క తెచ్చి పెట్టరా?' అని కేక వేశాడు.

గోపాలరావుకు పదిపదకొం డేళ్ళకంటె యెక్కు వుండవు. అక్కడే కూర్చుని పలకమీద పుస్తకాలు తీస్తూ పెడుతూ వున్నగోపాలరావులేచి లోపలి కెళ్ళి పోకచెక్క తీసు కొచ్చి, 'ఒరే అన్నయ్యా! నా కూడా సగంముక్క యిస్తా నంటే నీచేతి కిస్తా, లేకపోతే నేనే తినేస్తా-నీ కివ్వకుండా!' అన్నాడు.

రామా—అరవకు తాతయ్య లేస్తాడు. నువ్వ అమ్మ నడిగి యింకొకటి తెచ్చుకో.

గోపా—ఇంకొక టడిగితే అమ్మ తంతుంది.

రామా—పోనీ-నువ్వే తీసుకోరా.

గోపా—కొట్టి తీసు కొస్తాను.

అని తలుపుసందున పెట్టి నొక్కి రెండుముక్కలు చేశాడు. ఇంతలోకే బటానీగింజలు నములుతూ వీధిలోంచి లోపలి కొచ్చి 'ఒరే! నా కేదిరో-చెక్కముక్క?' అని చెయ్యి చాపాడు-కామేశ్వరరావు.

గోపా—ఒకముక్క అన్నయ్యకిచ్చాను. ఇదే వుంది నాదగ్గిర. అమ్మ నడిగి తెచ్చుకో.

కామే—అది నా కిచ్చి నువ్వే అడిగి తెచ్చుకో.

గోపా—అబ్బా! మహోద్దండదాసవు! అవగలవా-నాచేతిలోంచి తీసుకుని?

కామే...విరిచియ్య.

గోపా—ఈకాస్తలో ఏం విరుగుతుంది?

కామే—ఇలా తే, కొరుకుతా.

గోపా—చెడవకానా! ఒకమూల బటానీలు మింగుతూకూడా చెక్కముక్కకోసం యేడుస్తావేం?

కామే—ఒరే అన్నయ్యా! చంపేస్తా, నా కివ్వక పోతే.

రామా—ఆఁ! ఏమిట్రా అది? తిట్టుకోటం కూడా మొదలు పెట్టారు!

ఈగడబిడతో చలపతిరావు లేచాడు. లేచి కూచుని:—

చల—ఏమి టర్రా ఆ అల్లరి?

గోపా—చూడు తాతయ్యా! కామిగాడు కొట్టబోతున్నాడు.

కామే—కామిగాణ్ణిట్రా-నేను నీకు? (అని దవడమీద ఒకటి అంటించాడు.)

గోపా—ఓరి కుంకమ్మా! నేను 566 కొడితే వొక్క దెబ్బ కాగలేవు-తెలుసునా?

రామా—(నవ్వుతూ లేచి) దెబ్బ లాడుకోక మీ కేం కావాలో అమ్మ నడిగి తెచ్చుకోండి.

అని యిద్దర్నీ లోపల దిగబెట్టి సావిట్లో కొచ్చి కూర్చున్నాడు --- రామారావు. కొంతసేపటికి సుబ్బమ్మ కూడా వచ్చి గుమ్మంలో కూర్చుంది.

చల—అమ్మా! భోజనం అయిందా ?

సుబ్బ—ఇప్పుడే అయింది. ఇంకా చెయ్యార లేదు. ఇంతపొద్దెక్కితే ఏం సయిస్తుంది ? చెపితే వినకపోవటం కాని కాకిలాగ ఆరేండని బడి తిరగట మెందుకు చెప్పూ! ఇప్పుడు మళ్లీ బడకొట్టు!

రామా—ఇంకా రెండు కాలేదు. రెండింటికి వెళతాను.

సుబ్బ—ఎవరో నీవంటివాళ్ళు తిరుగు తున్నారు. కాని యింకెవరైనా యింట్లో మొహం వీధిలో పెడుతున్నారా-యీ యెండల్లో ?

రామా—నావంటి వారే కాదు. పెద్ద పెద్ద సామంతులే కష్టపడు తున్నారు. ఎండమొహ మెరగని సుకుమారులు కూడా కష్టపడు తున్నారు-ఈశిక్షితుల్లో.

సుబ్బ—వాళ్ళకీ నీకుమల్లే మతి పోయుండాలి.

రామా—ఇటువంటి సమయంలోనా సుఖపట్టం. పొద్దున్న టిఫిను (Tiffin) పదిగంటలకి భోజనం మళ్ళీ మధ్యాహ్నం టిఫినూ ఆరగించి పట్టెవేళ్ళ తడికల చాటున పడుకో మని చెప్పటం లేదు గాంధి. నిద్రాహారాలు లేకుండా కష్టపడి తమ జీవితాలని ధారపోస్తున్నవా రున్నారు. వాళ్ళందరికీ మనపాటి ఆలోచన లేకేనా ?

చల—కాదురా- నాయినా ! నీవాళ్ళు తిన్నగా కాపాడుకో మనిరా-దాని వుద్దేశం. అంతే కాని నీమీద దానికి పగపాడిట్రా పెట్టేవాడా !

సుబ్బ—దిగుదిగు మనేవారే కాని తోడురికేవా రుంటారా ? ఇంకోడికి చెప్పటాని కందరూ పెద్దలే.

రామా—ఇం కోరు చెప్పట మెందుకు ? జాలిగుండె గల ప్రతివాడూ దిగుతాడు.

సుబ్బ—వాళ్ళందరితో నువ్వు సమానమా ? వున్నవాళ్లైలా తిరిగినా యింట్లో జరిగిపోతుంది. నువ్వానాలుగు రాళ్లూ సంపాయించి తీసుకొస్తే నే కాని యింట్లో జరగ దాయెను. నువ్వీపనిలో తిరుగుతున్నా వని చెప్పి ఆకాస్త వుద్యోగం తీసేస్తే మనగ తే మవుతుం దప్పుడు ?

రామా—నేషనల్ స్కూల్ (National School) కాదూ ? పని తీ సెయ్యరు లే. బెం గెట్టుకో కమ్మా.

సుబ్బ—ఏం చెయ్యను ! నీకర్మ మల్లా వుంది. తండ్రి పోవటం. చిన్నతనంలోనే సంసారం నెత్తిని పట్టం. ఎంతవాడి కడుపున పుడితే నేం ! చివరికి నీకు కష్టం తప్పింది కాదు. ఆముసలావిడ కొడుకు చచ్చిపోయి ఈ మూడుతప్పలనీ చూసుకుని ఆవిడ కాలక్షేపం చేస్తూంది. చచ్చి చచ్చి ముగ్గురు పిల్లలు బతకొచ్చేటప్పటికి నువ్వు సంపాయించి పెడితేనే కాని అన్నం లేకుండా చేశాడు భగవంతుడు !

రామా—ఇద్దరు తమ్ముళ్లూ ఎదిగి చదువుకుంటే మ నన్నెవరు తింటా రమ్మా. నేను కడుపు కట్టుకు నైనా వాళ్ళ నిద్దరినీ వృద్ధిలోకి తీసుకొస్తాను. ఎల్లకాలం కష్టా లిలానే వుంటాయా?

చల—చూశావుటే అమ్మా! ఎలా చెబుతున్నాడో! నాతండ్రీ! నాఆయుర్దాయంకూడా పోసుకుని వెయ్యేళ్ళు వర్ధిల్లు నాయనా ! నా దొట్టి అమాయకుడే పాపం ! వాడి నేమీ అనకే నువ్వు.

సుబ్బ—నే నెందు కంటాను నాన్నా ? అల్లా కాకిలాగ తిరిగొచ్చి రెండు మెతుకు లన్నా తిన లేదు. సయించక యిటూ అటూ తోసేశాడు-పెట్టిన కాస్తన్నమునూ. తనికి కాస్త ముక్కులో పడిశం పడితే గుమ్మం తొక్కి-చూసేవా ళ్ళెవళ్ళయినావున్నారా? ఆడదాన్ని-ఎన్ని తంటాలు పడ్డా నేను పడాలి. ఇదంతా నచ్చ చెప్పిన సామంతులంతా యెవరిదారిని వారు వో[illegible]కుని పూరుకునే వాళ్ళే, ఎవరి కెవరు సాయపడుతారు ?

చల—పో నిద్దూ! సాధించకు వున్న నాలుగు ఘుళ్లూ మవాడిని.

రామారావు తల్లి కేమీ జవాబు చెప్పలేదు. వింటూ వూరుకున్నాడు. చాలా సేపటివరకూ ఆవిడనోరు మూతపడలేదు. ఒక అరగంట గడిచిన తర్వాత రామారావు లేచి చొక్కా వేసుకుని కాసిని మంచినీళ్లు తాగి పైమీద తుండువా వేసుకుని వీధిలో కెళ్ళిపోయాడు.

౨

సుబ్బమ్మ రాట్నం ముందు పెట్టుకుని నూలు వొడుకుతూ కూచుంది. చిక్కి సగ మయింది. డొక్కలు రెండూ అంటుకుపోయున్నాయి. చూపులో నీరసత్వ మెక్కువగా కనపడు తూంది. కొంతనూలు ఆసుకు పోసి వుంది. పక్కనే యేకులు దొంతర పెట్టుంది. సుబ్బమ్మ పెదవులు పొడారుకు పోతున్నాయి. రాట్నం వొడకటం ఆపి కాస్త నీళ్ళతో నోరు తడుపుకుంటూ 'నీవంట్లో ప్రాణముందా యేమన్నా నా ? కాస్సేపు చాలించి పడుం వాల్చుకో నాన్నా!' అన్నది.

చల—నువ్వు మట్టుకు సుఖపడుతున్నావుటే? అమ్మా! ఏదో యిద్దరం కష్టపడితే ఈ యేకులు వొడుకటం అయిపోతుంది. ఆ తర్వాత వెన్ను వాల్చుకోవచ్చు.

సుబ్బ—(కళ్లనీళ్లతో) కొరా! యెంతగతి పట్టింది! ఈ నూలమ్మి డబ్బులు తెచ్చుకుంటేనే గాని పూటకి టికాణా లేకుండా పోయింది!

చల—"కలిగెడు నెంతవారికిని కష్టము లొక్కొక వేళ" అని చెప్పినవాడు వెఱ్ఱివాడా? అమ్మా! ఏంచేస్తాం? ఓర్చుకోక తప్పదు. మనమే యిలా అనుకుంటున్నాం. వాడెంత కష్టపడుతున్నాడో జైల్లో? వాడు జీతపురాళ్లు తెచ్చి నన్నాళ్లూ సుఖంగా గడిచిపోలా?

సుబ్బ—వాడూ కావలసినంత బాధపడుతూనేవుంటాడు. ఏం చెయ్యగలడు?

చల—అమ్మా! యెన్నాళ్లో లయినట్టుందే. నా వెఱ్ఱినాయిన్ని చూసి. పెద్దముండావాణ్ని కదా అమ్మా! నా డొచ్చేసరికి వుంటానో వుండనో? నీ తాతయ్య నిన్ను చూడాలని కలవరించాడని చెప్పవమ్మా వచ్చిం తర్వాత.

సుబ్బ—(కొంగుతో కళ్లు తుడుచుకుని) అలా అనకు నాన్నా! అసలే మతిపోయి యేడుస్తున్నాను. తండ్రి ప్రాణం వూరుకోలేకనే కాదూ! అల్లా నాతో సమానంగా కష్టపడుతున్నది? నీ కేమైనా వోపికుండి తంటాలుపడుతున్నావా?

చల—అమ్మా! నేనుండిమాత్రం యేం వుపయోగిస్తున్నానే? వొక్క కూతుర్ని పిల్లల్ని పోషించలేని వ్యర్థుణ్ని అయిపోయాను గదా—అమ్మా! మొన్న కుఱ్ఱాడు మజ్జిగపొయ్యమని అడిగినప్పుడు నువ్వు లేదంటే కడుపు తరుక్కుపోయింది. కుఱ్ఱవెధవ రెన్నాళ్లు తింటూ రాగొడ్డుతిండి—చల్లా చమురూ లేకుండానా? ఏం చెయ్యను? ఏ పని చెయ్యటానికీ అశక్తుణ్ణాయిపోయాను.

సు—కడుపునిండా అన్నముంటే చల్లా చమురూ మాట చూసుకోవచ్చు. ఆ ముసిలావిడ నాకంటె బెంగపెట్టుకు కుళ్లిపోతూంది. మూడుకాళ్ల ముసిలాళ్లు దిక్కులేక నాదగ్గిర పడుంటే వాళ్లను కూచోపెట్టి పట్టెడు మెతుకు పెట్టలేకపోతు న్నాను. పెద్దవాడవు. నువ్వేం చెయ్యగలవు—నాన్నా? భగవంతు డిలా యెన్నాళ్ళు కష్టపెట్ట దలచుకున్నాడో?

చల—ఎవడు చేసుకున్నంతా వా డనుభవించవల సిందే కాని భగవంతు డేం చేస్తాడు! ఏదో వాడు సుఖంగా తిరిగొస్తే అంతే చాలు. 'కలిమి లేములు కావడికుండలు.' ఎల్లకాలం వొక్క తీరుగా యే కోటీశ్వరుడికీ వెళ్లదు.

సుబ్బ—ఆ యినుకోలధికార్ల కయినా తోచలేదు కాబోలు! వాణ్ని మట్టుకు వు[illegible] పంపిం

568

చేసి యెవరిమట్టుకు వారు హాయిగా కూచున్నారు. ఏదో వాళ్లకి తోచినసాయం వాళ్లు చేస్తే చన్నీళ్లకు వేణ్నీళ్లు లాగుండును. మన వాళ్లయితే మట్టుకు—తమరి బాగు చూసుకోటమే గాని యెదటివాడి బాగుచూసేవా డేడీ-యీ మాయదారియుగంలో?

చల—మనకంటె హీనంగా వున్నవాళ్లెంతమందున్నారో—లోకంలో! అమ్మా! వొకడిదగ్గరింత డబ్బుండడంటే అర్థమేమిటి? కొంత మంది కడుపులు అన్నం నీళ్లు లేక మాడిపోతున్నాయన్నమాట. ఇప్పటి రోజుల్లో వొకడి మంచి చెడ్డలు వొకడు చూడడమ్మా. పక్కింటివాడు పస్తులు మాడి చస్తున్నా పొరుగింటివాడు వినిపించుకో డీకాలంలో. అలావుం దీ ప్రపంచం!

సుబ్బ—వున్నవాడు లేనివాడికి సాయంచేస్తే నేమో? కట్టుకుపోతారా—డబ్బు?

చల—ఆపాటి జ్ఞానముంటే యింకేం? బాగేపడును దేశం.

సుబ్బ—నారాయణమూర్తీ! లోకంలో దరిద్రబాధ మాత్రం పగవాడికైనా వొద్దు.

చల—తప్పించుకోట మెవరితరము? ఎవడికైనా వచ్చినప్పుడు వా డనుభవించాలి.

సుబ్బ—పోనీ—నాన్నా! నువ్వేకలే—నడుం నొప్పెడుతుంది. ఈనాలుగూ నేను వొడికేస్తాను.

చలపతిరావు కొంతసేపు వడికి కదురుకు చుట్టిన నూలు అనుకు పొయ్యటం ప్రారంభించాడు. అలా ఒకపావుగంట గడిచింది. సుబ్బ ఇంకా నూలు వడుకుతూనేవుంది. పుస్తకాలు చేతపట్టుకుని కామేశ్వరరావూ గోపాలరావూ లోపలి కొచ్చారు.

సుబ్బ—నాయినా! అప్పుడే నాలుగయిందా? వచ్చేశారు!

గోపా—నాలుగు దాటిపోతూంది కూడాను. అమ్మా! తాతయ్యల్లా పడుకున్నా డేమే?

సుబ్బ—ఏమిటో! నడుం నొప్పెట్టి మంచమ్మీది కొరిగారు. పెద్దతనం గదా నాయినా? మీరు చిన్నవాళ్లు కదా అని యేదో వాళ్లకోసం తంటాలు పడుతున్నాడు. వొంట్లో వూపిరుందా—అర్థాన్నమా?

కామే—అమ్మా! ఆకలవుతూంది. ఏమన్నా పెట్టవే.

సుబ్బ—ఏం పెట్టను నాయినా! దురదృష్టవంతులై పోయారు.

కామే—అన్నమైనా సరే నే.

గోపా—ఇప్పు డేమన్నం రా? రాత్రి కన్నం వండినప్పుడు తిందుగానిలే.

కామే—మధ్యాహ్నం కడుపునిండలేదే—అమ్మా!

సుబ్బ—వంటింట్లో కాస్తన్నం మూతపెట్టుంచాను. ఇద్దరూ పెట్టుకు తినిరండి.

గోపా—నువ్వు తినరా—నా కొద్దిప్పుడు.

సుబ్బ—నువ్వమట్టు కెప్పుడో రెండు మెతుకులు తిన్నావు. ఇద్దరూ తినిరండి—అంతకన్న నే నేం పెట్టగలను నాయినా మీకు?

గోపాలరావూ కామేశ్వరరావూ లోపలి కెళ్లారు. చలపతిరావొకనిద్ర తీసి మంచమ్మీదలేచి కూర్చుని "అమ్మా! అయితే నూలు నాచేతి కివ్వవే. పాలిగంగన్న కిచ్చొస్తాను" అన్నాడు.

సుబ్బ—వాడు రాడూ! నాన్నా! నువ్వెళ్లట మెందుకు?

చల—ఏమో! వా డొస్తాడని నమ్మకమేమిటి? ఇవాళ రాకపోతే రేపనుకుంటాడు. మనదా వాడిదా అవసరం?

సుబ్బ—చివరకి మన స్థితికంటె వాడి స్థితే బాగుంది. ఇల్లాంటిదశ పడుతుందని నేను కల్లోకూడా అనుకోలేదు!

చల—అమ్మా! తఃణాని కొచ్చేది మనకు తెలియదు. ఇదంతా ఆపరమాత్ముడి చిద్విలాసం—తల్లీ! మన మేం చెయ్యగలం?

సుబ్బ—అయితే నువ్విప్పు డెళ్లవలసిందే?

చల—ఏదో వోపిక తెచ్చుకుని, 569ంగడుగులే కాదూ? తీసుకెళ్లి యిచ్చేస్తే తీరిపోతుంది.

సుబ్బమ్మ ఆనూలు విచ్చలకింద చుట్టి చలపతిరావుచేతి కిచ్చింది. చలపతిరావు బట్టలో చుట్ట పెట్టి చంకకింద పెట్టుకున్నాడు.

సుబ్బ—బళ్లా అవీ తిరుగుతూవుంటాయి. గోపాలాన్నికూడా పంపిస్తానుండు నాన్నా!

చల—ఆఁ! ఎందుకు లేవే? మరేం పరవాలేదు. (ఇలా అంటూండగానే)

"గోపాలం!" అని పిలిచింది సుబ్బమ్మ. గోపాలం తల్లిదగ్గిరకొచ్చి నుంచున్నాడు.

సుబ్బ—తాతయ్యతోకూడా వెళ్లమ్మా.

గోపా—తాత య్యెందుకే రావటం? నే నిచ్చొస్తాను నూలు.

చల—కాదు నాయినా! నీకు తూనిక సరిగ్గా తెలియదు. నన్నే రెండు మూడు మాట్లు మోసపుచ్చాడు. నాతోకూడా రా నువ్వు.

"అయితే పద" అంటూ గోపాలం గుమ్మం దిగాడు. చలపతిరావు లావుపాటికర్ర కుడిచేత్తో పట్టుకుని మెల్లిగా మెట్లు దిగాడు. గోపాలం ముందూ, చలపతిరావు వెనకా నడవటం ప్రారంభించారు. వాళ్లిద్దరూ ఆవీధి దాటిందాకా విచారం సూచిస్తున్న కళ్లతో వాళ్లవైపు చూస్తూనేవుంది సుబ్బమ్మ. వారు దృష్టిపథాన్నుండి దాటిపోయిన తర్వాత ఒకమారు దీర్ఘంగా నిట్టూర్పువిడిచి లోపలికొచ్చింది.

3

రామారావు సావిట్లో గోడపక్కగావున్న మంచమ్మీద పడుకునివున్నాడు. కొంచెం దూరంలో నులకమంచమ్మీద చలపతిరావు దిగాలుపడి కూర్చున్నాడు. రామారావు ముఖం తెల్లగా పాలిపోయింది. శల్యావశిష్టుడైయున్నాడు. కళ్లు నిస్తేజంగా వున్నాయి. దుప్పటీ కప్పుకొని చలపతిరావు వైపు తిరిగి పడుకునివున్నాడు.

చల—నాయినా! ఇప్పు డెలావుందిరా వికారం?

రామా—(హీనస్వరంలో) కొంచెం నయమే.

చల—జావ కాదమంటావా?

రామారావు మాట్లాడలేదు.

చల—అమ్మాయీ! ఇలా రావే ఒకమాటు.

ఈపిలుపు వినబడి లోపలినుంచి సుబ్బమ్మ ఆదుర్దాగా సావిట్లోకి వచ్చింది.

సుబ్బ—ఏం! మళ్లీ వెళ్లిపోయిందా?

చల—లేదు కాని జావ కాచి తీసుకొస్తే పుచ్చుకుని కళ్లు మూసుకు పడుకుంటాడు. చాలా నిస్త్రాణగావుంది వాడికి.

సుబ్బ—(రామారావు ముఖంమీద వంటిమీద చెయ్యివేసి చూచి) జరం కొన్నగింజ వేస్తే పేలగింజలా వేగుతూంది. నిన్నటికంటె యెక్కువైనట్టుంది.

చల—(లేచివచ్చి చూచి) వుందికాని వాడిక్కడికొచ్చిన రోజున మరీయెక్కువగావుంది.

సుబ్బ—(కళ్లనీళ్లతో) ఇదంతా నా పాపం. వొకరోజుకంటె వొకరోజు అసలే తెలిపితేటా లేకుండా పోతూంది! కుర్రాడింటి కొచ్చాడన్న సంతోష మేముంది? ముందుగా రెండు కొదిలిపెడుతున్నారా అనుకున్నాను. ఇంత జబ్బు చేసిందనుకోలేదు. వైద్యు డేమన్నాడు? నాన్నా!

చల—ఏదీ! ఇవాళ మళ్లీరాండే! నిన్న నే చెప్పాడు. అన్నం మాత్రం పెట్టొద్దని. కామిగాడికైనా పంపించాలి ఆయనింటికి.

రామారావు మగతగా కళ్లు మూసుకుని పడుకున్నాడు.

సుబ్బ—మన కీవూళ్లో దిక్కా మొక్కా అని నేను మొదట్నుంచీ మొత్తుకుంటూనేవున్నా. మన సంగతి కనుక్కునే నాథు డేడీ—యిప్పుడు? మనకండ లేదురా నాయినా, నువ్వన్నిటికీ పరుగులెత్తకురా అని చిలక్కు చెప్పినట్టు చెప్పాను.

చల—సరే గాని, వాడి జావసంగతి చూడు—ముందు.

సుబ్బ—ఇంట్లో పాలేవీ? కామమ్మగారింటికెళ్లి అడిగాను. మధ్యాహ్నం కాఫీకి సరిపడ్డ పాలే వున్నాయి, పొద్దున్నే అడగలేకపోయారా అంది ఆవిడ.

చల—అయితే మరి పాలెక్కడ దొరుకుతాయి?

సుబ్బ—ఈ చుట్టుపక్కలవారికెవరికీ పాడిలేదు.

చల—ఈ రోజుల్లో కాఫీలు తాగనివారెవరూ? ఎవరింట్లోనైనా కాసినిపాలు దొరక్కపోతాయా?

సు—వాళ్లు కాఫీలు మానుకుని మనకి పాలుపోస్తారా?

చల—అదేమిటే? అమ్మా! దేశమంత గొడ్డుపోయిందటే? జబ్బు చేసినవాడికి కాసిని పాలచుక్కలు పొయ్యమంటే పొయ్యరటే—అమ్మా?

సుబ్బ—నేను రెండుమూడిళ్లు వెళ్లి అడిగొచ్చాను. వాళ్లు మాయింట్లో లేవని చెప్పారు స్పష్టంగా. నాకు ప్రాణం చచ్చిపోయింది. ఆఖరికి వాడికి జావలోకి పాలుకూడా కొని తెచ్చుకోలేనంత దరిద్రపు కొంపైపోయింది. ఏం చెయ్యను? ఎలా కాచను—జావ?

చల—అయ్యయ్యో! ఇంత విపరీతకాలమేమిటే? ఒకపూట కాఫీ తాక్కపోతే నేమో? సరే, యేం చేస్తాము? కొంచెం పల్చగా నీళ్లతోనైనా కాచుకురా. కాస్త వుప్పేనైనా యివ్వొచ్చు. ఆలస్యంచేసిన కొద్దీ నీరసం రాదూ—వాడికి?

సుబ్బ—నాయినా! ఎలా వుందిరా?

రామారావు కళ్లు విప్పి చూచి వూరుకున్నాడు. నిస్త్రాణవల్ల వూరికే చెమటలు పోస్తున్నాయి.

చల-ఇంకా చూస్తావేమిటి! వాడికి నీరసమొస్తూంది. త్వరగా కాచి తీసుకురా.

సుబ్బమ్మ లోపలికెళ్లింది. రామారావు మళ్లీ కళ్లు మూశాడు. చలపతిరావు మతిలేనివాడులా కూర్చున్నాడు. ఇలా రెండు మూడు నిముషాలు గడిచాయి. గోపాలం లోపలికొచ్చాడు.

గోపా—ఇదిగో! ఈ పొట్లంలో మాత్రలు. రాత్రి కొకటీ, రేపొద్దున్నొకటీ వెయ్యమన్నాడు—వైద్యుడు.

చల—ఎప్పుడెళ్లావురా నువ్వు?

గోపా—అమ్మ పంపించింది.

చల—ఇంకా సంగతులు చెప్పాలనుకున్నాను. నాతో చెప్పకుండా యెందుకెళ్లావు?

గోపా—ఏమో! అమ్మ పరిగెత్తుకుంటూ వెళ్లి రమ్మంది.

చల—పోనీ- అయన్ని ఒక్కసారి రమ్మనలేకపోయావా?

గోపా—నేను రానక్కర్లేదు- ఈ మాత్రలు వెయ్యమని చెప్పాడు.

చల—ఏమిటో! నీకు సరిగా చెప్పటం చేతకాలేదు.

గోపా—అయ్యో! నేను చెప్పకేం? సరిగానే చెప్పాను. "జబ్బు యేగానీ లేదు గాని రోజుకు ముప్పయిమూడుసార్లు రావాలి. నేను రావటమే మీకు చులాగ్గా కనపడుతూంది!" అని విసుగుదలగా మాట్లాడాడు.

ఇంతలోకే సుబ్బమ్మ లోపలినుండి జావతో వున్న గిన్నె తీసుకొచ్చి మంచందగ్గిర పెట్టి, "నాయినా! లేచి కూచుంటావా?" అంది.

రామా—(మెల్లిగా) ఊం.

రామారావు మెల్లిగా "ఊం" అన్నాడు కాని లేవటానికి శక్తిలేదు. ప్రయత్నించి చూచి లేవలేక వూరుకున్నాడు. సుబ్బమ్మా గోపాలం మెల్లిగా లేవదీసి పట్టుకుని సుబ్బమ్మ రామారావు తలని తన గుండెలకి చేరవేసు కూర్చుంది. గోపాలం జావ గిన్నె నోటి కందిచ్చాడు. కొంచెం పుచ్చుకుని తక్కినది వదిలేశాడు రామారావు. సుబ్బమ్మ రామారావు మూతి తుడిచి మళ్లీ పడుకోపెట్టింది. కొంత అది పుచ్చుకోటంతోటే కాస్త నిస్త్రాణ వదిలింది రామారావుకి.

సుబ్బ—ఈకాస్తా కళ్లు మూసుకుని గొంతుకలో పోసుకో నాయినా!

571

రామా—అబ్బా! ఇక తాగలేను.

కామేశ్వరరావు ఆటలతో అలిసిపోయి యింట్లో కొచ్చి కూర్చున్నాడు.

సుబ్బ—ఏమిరా! యెక్కడికి పోయావు?

కామే—ఎక్కడికీ వెళ్లలేదు. వీధిలో నేవున్నా. ఆగిన్నెలో యేముందే? అమ్మా!

సుబ్బ—గోధుంజావ కాచి తీసుకొస్తే కాసినిచుక్కలైనా తాగలేదు అన్నయ్య!

కామే—పోనీ. నా కివ్వవుటే అమ్మా అది!

గోపా—అన్నిటికీ నీకు నాపే నేమిట్రా? అన్నయ్యని తాగనియ్యి.

రామా—(ఆయాసంతో) నాకొద్దురా.

కామేశ్వర్రావు గిన్నె యెత్తిపెట్టుకుని పుచ్చుకున్నాడు. రామారా వొకమారు తమ్ముని ముఖం చూశాడు. కళ్లు నీళ్లతో నిండిపోయాయి. ఒకమాటు రెప్పలు మూశాడు.

సుబ్బ—నాయినా! ఆయాసపడుతున్నా వేమిరా? వైద్యుణ్ని పిలుచుకు రమ్మంటావా!

రామా—(ఆయాసంతో) ఆయన్ని తరుచుగా తీసుకొస్తే మనమేం మివ్వగలం?

సుబ్బ—ఏం చేస్తాను- నాయినా? తప్పుతుందా!

రామా—ఊఁహూఁ- వద్దు.

మళ్లీ వమనం వెళ్లిపోయింది. ఆయాసం అధికమయింది.

సుబ్బ—(కంగారుపడుతూ) ఒరే గోపాలం! వైద్యుణ్ని వొకమాటు చప్పున తీసుకురారా- బాబూ!

చల—అంత కంగారెందుకే? బక్క పేగులమీద జావ తాగేసరికి ఆయాసం వచ్చినట్టుంది.

రామారావుకి ఎగశ్వాసెక్కువైపోయింది.

సుబ్బ—(ఏడుస్తూ) నాయినా! వొళ్లు పాడుచేసుకోకురా అని నేను బతిమాలితే వినిపించుకున్నావు కావు కదా! ఎంతట్లో ముంచుకొచ్చిందో!

రామా—(తల్లివైపు చూచి) పరవాలేదు. (అని అనలేక అనలేక తెములుచ్చుకుని అన్నాడు.)

కాని ఆరాటం యెక్కువైంది. తల ఇటూ అటూ విసరటం ప్రారంభించాడు.

చల—(గుడ్లనీరు గుక్కుకుంటూ) నాయనా! ఆడేమిట్రా! (అన్నాడు గద్గదస్వరంతో).

ఇంకా యెక్కువైపోతూంది ఆయాసం—రామారావుకి.

సుబ్బ—మాకేం చెప్పావు—నాయినా! (అని యేడవటం ప్రారంభించింది).

చల—నాయినా! కొడుకులు కొమ్మలు లేక నీ చేతిమీదుగా వెళ్లిపోవా లనుకుంటున్నానురా. రామం! నాగతేమిటి నాయినా! అని మంచం దగ్గిర కూలబడ్డాడు.

రామారావు ఏమో చెప్పటానికి ప్రయత్నించాడు కాని చెప్పలేకపోయాడు. తల్లిని తాతగారిని మాత్రం ఒకమారు కళ్లు విప్పిచూశాడు. కళ్లనీరు బుగ్గలమీదికి కారింది. ఏమన్నా మాట్లాడుతాడేమోనని నిశ్శబ్దంగావున్నారు ఇద్దరూనూ. ఎదురుగావున్న గాంధీపటంవైపుచూచి చేతులు బలవంతంగా యెత్తి నమస్కారం చేశాడు.

సుబ్బ—మాతో మాట్లాడవు నాయినా! మాకూ నీకూ ఋణం తీరిపోయిందా! ఇకనించి నా కంతాపం యిద్దరేనా? (అంటో బావురు మంది.)

చలపతిరావుకూడా ఆడదానిలాగ ఏడవటం ప్రారంభించాడు.

సుబ్బ—నా తండ్రీ! నువ్వు అతిగారాబంగా చూసిన నీతమ్ముళ్ని నే నెలా పెంచను? నాయినా రామం!

రామారావు కన్నీటితోనే జవాబు చెప్పాడు. ఏకధారగా బుగ్గలమీదినుంచి కారుతున్నాయి. మళ్లీ ఒకమారు తాతగారివైపూ తల్లివైపూ చూశాడు. ఇరువురికీ నమస్కారం చేశాడు. ఇదే తుదినమస్కారం అన్నట్లు భావం కనబడింది కళ్లల్లో. చేతులు రెండూ గుండెలమీద నేవున్నాయి. రామారావు కళ్లు వాలిపోయాయి.